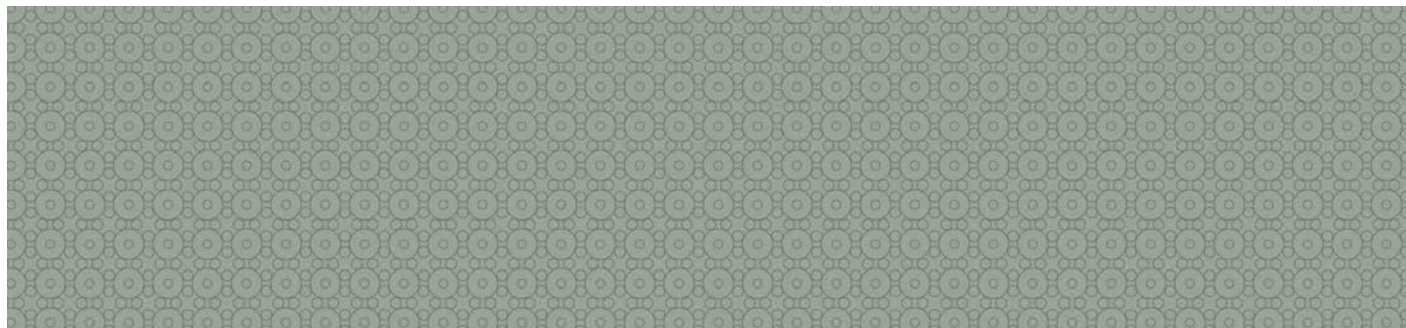

Förvaltningsplan för klövviltet i Östergötlands län 2019–2023

LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND

Rapporttitel. Publiceringsinfo Titel LST.

Löpnummer, år etc. Publiceringsinfo Rubrik LST.

Författare	Publiceringsinfo Bröd LST. För- och efternamn, enhet, funktion. ev. flera författare.
Kontaktperson	För- och Efternamn, Länsstyrelsen Östergötland, Telefon, direkt: 010-xxx xx xx E-post: fornamn.efternamn@lansstyrelsen.se Webbplats: www.lansstyrelsen.se/ostergotland
Fotografier	Fotografens namn
Kartmaterial	Medgivandetexter hittar du på intranätet
ISBN	1101-9425
ISRN	LSTY-F-M-år/rapportnummer-SE
Upplaga	xxx exemplar.
Tryck	Tryckeriets namn, år.
Miljö och återvinning	Tryckt på miljömärkt papper.

Sammanfattning

I delar av Östergötland finns stammar av älg, rådjur, vildsvin, kron- och dovvilt som konkurrerar med varandra om foderresurserna. Därför bör alla klövviltsarter förvaltas genom flerartsförvaltning. I nuläget pågår flera forskningsprojekt om hur klövviltsarterna påverkar varandra och foderresurserna när alla arter samexisterar, viss information finns redan publicerad. Klövviltstammarna varierar över länet både i utbredning och i populationsstorlekar. Etablering sker fortsatt av kronvilt, dovvilt och vildsvin. Populationsstorlekarna varierar främst på grund av fodertillgång, habitat och den jaktliga inriktningen.

Det totala klövviltstrycket är på många håll högt med skador som följd både i jord- och skogsbruk och den ekonomiska kostnaden är betydande. Viltstammarnas betestryck ska inte i större utsträckning begränsa brukarens val av gröda och produktion. Stora betesskador inom skogen orsakar inte bara en betydande produktionsförlust med ekonomisk förlust som resultat utan bidrar också till en minskad benägenhet bland markägare att plantera tall och lövträd. Att gran är mindre betesbegärlig än tall är en bidragande orsak till att markägare ofta väljer att föryngra med gran på ståndorter lämpade för tall vilket leder till att markens produktionsförmåga inte utnyttjas fullt ut samt minskar dessutom skogens foderbärande förmåga vilket missgynnar klövviltets livsbetingelser. Ett högt betestryck bidrar även till att betesbegärliga trädslag som rönn, asp, sälg och ek (RASE) i mindre utsträckning blir trädbildande, trädarter som inte bara är viktigt foder för klövviltet utan även är viktiga för den biologiska mångfalden.

Viltstammarna i länet är i likhet med produkter från jord- och skogsbruk en värdefull och förnybar naturresurs och måste förvaltas på ett hållbart sätt i balans med övriga näringar. Viltet är också en klimatsmart del av livsmedelsproduktionen på lokal nivå. Viltet genom jakten står också för ett stort värde, både ett jaktligt värde i form av intäkter för markägare genom arrenden men också genom rekreation.

Med samförvaltning menas en frivillig sammanslutning där jägare, markägare, jord- och skogsbrukare bedriver en flerartsförvaltning som inkluderar alla för området förekommande klövviltsarter inom ett visst geografiskt område. Ett sådant lämpligt område kan vara exempelvis ett redan befintligt älgskötselområde. Inom detta område bör man ta hänsyn till hur viltarterna påverkar varandra och sin omgivning i form av födokonkurrens och betesskador. Genom samråd och i samförstånd med samtliga intressen bör sedan en långsiktig plan fastställas med tydliga mål för de i området ingående klövviltsarterna. Finns det inom ett område 3-4 arter av hjortvilt samt vildsvin blir det ett mycket högt betestryck på de mest begärliga och gemensamma nyttjade betesresurserna. Inom ett sådant område med flera arter som konkurrerar om fodret är det älg och rådjur som missgynnas mest då de i förhållande till generalisterna har ett lågt utbud av foder. För att enklare uppskatta det samlade betestrycket av klövviltstammarna inom ett område, kan klövviltarternas konsumtion av foder beräknas utifrån kroppsstorleken.

Mätbara mål för länets klövviltstammar

- År 2023 ska klövviltstammarna ha en högre medelålder (idag delvis mätbart för älg) och en låg andel av kalv och kid i vinterstam samt, för var och en av arterna, en god könsfördelning.
- Trenden på antalet viltolyckor ska vändas och antalet viltolyckor ska minska under planperioden med minst 15% i jämförelse med år 2018.

Mätbara skogliga mål till år 2023

- Att färsk betesskador för årsskada på tall ska vara maximalt 5 % per år i genomsnitt per älgförvaltningsområde, enligt Äbin år 2022.
- Utvecklingen ska gå mot att minst 7 av 10 produktionsstammar av tall ska vara oskadade av vilt vid 5 meters höjd.
- Vid återetablering av skog ska det finnas minst 400 RASE stammar/ha i oröjda bestånd för att kunna nå målet med 10 trädbildande stammar/ha i vuxen ålder, dvs när de börjar att producera frön, ollon och bär.
- Föryngring ska kunna ske med för ståndorten lämpligt trädslag. Andelen tallungskogar ska under planperioden öka från nuvarande nivåer och mot ett långsiktigt mål där all lämplig mark föryngras med tall.

Innehåll

Sammanfattning	3
Innehåll.....	5
Inledning	7
Viltet som resurs.....	8
Samförvaltning.....	9
Arrendeavtal.....	9
Flerartsförvaltning	9
Älgekvaliteter	11
Utfodring och åtling.....	12
Lokal praktisk samförvaltning.....	12
Övergripande målsättning	13
Mätbara mål för klövviltstammarna i länet.....	15
Mätbara skogliga mål fram till år 2023	15
Uppföljning	15
Rekommendationer för förvaltningen.....	16
Älg.....	17
Fakta om älgen hämtat från Naturvårdsverket rapport 6819, Hjortvilt i Sverige	17
Kvalitativa mätbara mål för älgstammen 2019-2023	18
Uppföljning	18
Jaktliga rekommendationer för älg.....	18
Kronvilt.....	20
Fakta om kronviltet hämtat från Naturvårdsverket rapport 6819, Hjortvilt i Sverige	20
Kvalitativa mätbara mål för kronviltstammen 2019-2023	22
Uppföljning	22
Jaktliga rekommendationer för kronvilt	22
Dovvilt	23
Fakta om dovilt hämtat från Naturvårdsverket rapport 6819, Hjortvilt i Sverige.....	23
Kvalitativa mätbara mål för doviltstammen 2019-2023	24
Uppföljning	24
Jaktliga rekommendationer för Dovvilt.....	24
Rådjur	26

Fakta om rådjur hämtat från Naturvårdsverket rapport 6819, Hjortvilt i Sverige.....	26
Mål och riktlinjer	27
Kvalitativa mätbara mål för rådjursstammen 2019-2023	27
Uppföljning	28
Jaktliga rekommendationer för Rådjur	28
Vildsvin.....	29
Fakta om vildsvin.....	29
Mål och riktlinjer	30
Övergripande mål med vildsvinsstammen i Östergötland.....	31
Mätbara mål för vildsvinsstammen.....	31
Uppföljning	31
Jaktliga rekommendationer	31

Inledning

Förvaltningsplanen beskriver den rådande situationen i Östergötlands län gällande klövviltet. Planen innehåller information i syfte att öka kunskapen men också riktlinjer och rekommendationer i linje med de övergripande målen för länets klövviltstammar. Förvaltningsplanen lyfter också fokus mot en hållbar flerartsförvaltning genom samförvaltning. Med begreppet flerartsförvaltning genom samförvaltning i detta dokument menas att samtliga klövviltstammar förvaltas gemensamt och inte var för sig och att detta görs i dialog och samförstånd med samtliga berörda intressen. Inom begreppet hållbar ryms både ekonomiska, ekologiska, sociala och kulturella aspekter. Under de senaste decennierna har länets klövviltstammar förändrats. Från att innefatta främst älg och rådjur har populationen av kronvilt, dovvilt och vildsvin vuxit kraftigt. Enligt inrapporterad avskjutning 2018 i viltdata.se så uppskattas exempelvis antalet fällda älgar enbart stå för 5 % av den totala klövviltstammaravskjutningen i länet. Även jaktmetoderna har ändrats och anpassats till de för många områden nya klövviltstammarerna.

I delar av Östergötland finns stammar av älg, rådjur, vildsvin, kron- och dovvilt som konkurrerar med varandra om foderresurserna. Därför bör alla klövviltstammar förvaltas genom flerartsförvaltning. I nuläget pågår flera forskningsprojekt om hur klövviltstammar påverkar varandra och foderresurserna när alla arter samexisterar, viss information finns redan publicerad. Det vi kan se i delar av länet är att kalvvikterna har minskat, speciellt hos älgen men även hos kron- och dovvilt förekommer minskade kalvvikter där koncentrationerna av dessa är höga. Hård foderkonkurrens är troligt en anledning men enligt forskarna är troligen även klimatet med tidigare vårar och varmare somrar med försämrade foderkvalitet bidragande till minskade vikter hos dessa arter. Hur konkurrensen påverkar rådjuren är oklart förutom att de minskar i antal där dovviltstammarna är stora.

Klövviltstammarna varierar över länet både i utbredning och i populationsstorlekar. Etablering sker fortsatt av kronvilt, dovvilt och vildsvin. Populationsstorlekarna varierar främst på grund av fodertillgång, habitat och den jaktliga inriktningen. Årligen tar Skogsstyrelsen fram storlek på foderarealen inom skogsbruket på Älgförvaltningsområdes-nivå (på sikt kanske även data kan brytas ner på en mer detaljerad nivå, till exempel på Älgskötselområdes-nivå).

Viltolyckor med klövvilt följs kontinuerligt upp av Nationella viltolycksrådet, Polismyndigheten, Trafikverket, Länsstyrelsen och andra aktörer. Viltolyckorna kan delvis begränsas genom ökad avskjutning vid olycksdrabbade vägvägningsmen även genom förebyggande insatser såsom till exempel viltstängsel, vilttunnlar och viltövergångar. Nationella Viltolycksrådet arbetar med dessa frågor både nationellt och regionalt.

Det totala klövviltstrycket är på många håll högt med skador som följd både i jord- och skogsbruk och den ekonomiska kostnaden är betydande. Viltstammarnas betetryck ska inte i större utsträckning begränsa brukarens val av gröda och produktion. Stora betesskador inom skogen orsakar inte bara en betydande produktionsförlust med en ekonomisk förlust som resultat utan bidrar också till en minskad benägenhet bland markägare att plantera tall och

lövträd. Att gran är mindre betesbegärlig än tall är en bidragande orsak till att markägare ofta väljer att föryngra med gran på ståndorter lämpade för tall vilket leder till att markens produktionsförmåga inte utnyttjas fullt ut samt minskar dessutom skogens foderbärande förmåga vilket missgynnar hjortviltets livsbetingelser. Ett högt betestryck bidrar även till att betesbegärliga trädslag som rönn, asp, sälg och ek (RASE) i mindre utsträckning blir trädbildande, trädarter som inte bara är viktigt foder för klövviltet utan även är viktiga för den biologiska mångfalden. En stor del av skogens rödlistade arter är knutna till gamla eller döda lövträd. En viltstam som är i obalans med foderresurserna försvårar därför uppfyllelsen av naturvårdspolitikens miljö kvalitetsmål "levande skogar" och "ett rikt växt- och djurliv".

Länsstyrelsen i samverkan med länets viltförvaltningsdelegation beslutar om övergripande riktlinjer för viltförvaltningen i länet. Östergötland är för närvarande indelat i åtta älgförvaltningsområden ÄFO med en älgförvaltningsgrupp (ÄFG) i respektive ÄFO. Indelningen är gjord på ett sådant sätt att varje ÄFO ska vara av en sådan storlek att den inom området ska kunna förvalta en älgstam. Områdets gränser har också så långt det varit möjligt dragits efter naturliga barriärer såsom Europavägarna 4 och 22 eller större sjösystem. Efter samråd med berörda markägare och jägarorganisationer förordnar Länsstyrelsen ledamöter till älgförvaltningsgrupperna. Varje ÄFG ska ta fram en älgförvaltningsplan för sitt område som fastställs av Länsstyrelsen. Inom varje ÄFO finns ett antal Älgskötselområden (ÄSO) och licensområden. Länsstyrelsen registrerar och beslutar om ÄSO och licensområden samt fastställer framtagna älgskötselplaner och licenstilldelning efter samråd med ÄFG. Jakttiderna för älg beslutas av Länsstyrelsen i samråd med viltförvaltningsdelegationen.

Länsstyrelsen i samverkan med VFD ska också fastställa målsättningen med skötseln av kronviltstammen i länet i samråd med markägarnas och jägarnas organisationer. Länsstyrelsen beslutar även om registrering av kronhjortsskötselområden och kronhjortsskötselplaner.

Länsstyrelsens viltförvaltningsdelegation har beslutat om riktlinjer att kronviltets etablering och utbredningsområde främst ska vara i länets norra delar. Söder om Motala ström ska kronvilt på grund av den ökade risken för stora skogsskador hållas på låga tätheter. Det ska vara möjligt för markägare att bilda kronhjortsskötselområden, även med en liten stam, för att hålla tillbaka etableringen av kronvilt och förebygga skogsskador. Där kronhjortsskötselområden inte bildas bör Länsstyrelsen vara generösare med skydds jakt tillstånd.

I älgförvaltningsplanerna för respektive ÄFO ska det framgå hur målen ska nås i den regionala förvaltningsplanen för klövviltet.

Viltet som resurs

Jakten har sedan inlandsisen drog sig tillbaka bedrivits och varit avgörande för överlevnaden här i Skandinavien. På hållristningar, runstenar och ornament dokumenterade jägarfolket både sina byten och jaktmetoder. Jakten har med andra ord en lång och stark tradition och även om det idag inte är avgörande för överlevnad så är jakten för många en livsstil och ett stort intresse. Viltstammarna i länet är i likhet med produkter från jord- och skogsbruk en värdefull och förnybar naturresurs och måste förvaltas på ett hållbart sätt i balans med övriga näringar. Viltet är också en klimatsmart del av livsmedelsproduktionen på lokal nivå. Viltet genom jakten står

också för ett stort värde, både ett jaktligt värde i form av intäkter för markägare genom arrenden men också genom rekreation.

För att lyckas med flerartsförvaltning måste alla parter vara beredda att kompromissa för att kunna sätta gemensamma mål och arbeta för att nå dessa. Om man lyckas med detta så har man goda förutsättningar att nå en balanserad förvaltning över stora områden där viltets värde väger upp för de ekonomiska skador de orsakar på övriga areella näringar.

Samförvaltning

Med samförvaltning menas en frivillig sammanslutning där jägare, markägare, jord- och skogsbrukare bedriver en flerartsförvaltning som inkluderar alla för området förekommande klövviltarter inom ett visst geografiskt område. Ett sådant lämpligt område kan vara exempelvis ett redan befintligt älgskötselområde. Inom detta område bör man ta hänsyn till hur viltarterna påverkar varandra och sin omgivning i form av födokonkurrens och betesskador. Genom samråd och i samförstånd med samtliga intressen bör sedan en långsiktig plan fastställas med tydliga mål för de i området ingående klövviltarterna.

Viltstammarna i länet växer och idag finns på flera håll både älg, kronvilt, dovvilt, rådjur och vildsvin. Inom länet har det också under de senaste åren även skett etablering av varg och lodjursstammen har ökat och finns nu spridda över stora delar av länet, detta ställer högre krav på jägare och markägare när det kommer till förvaltningen av klövviltstammarna. På vissa håll i länet är viltstammarna idag så täta att det råder brist på naturligt foder vilket påverkar viltstammarna negativt i form av låga slaktvikter, låg reproduktion och högre dödlighet under exempelvis hårda vintrar. För stora viltstammar och brist på naturligt foder skapar också stora ekonomiska skador i jord- och skogsbruk. Om det i fortsättningen ska finnas kvalitativa och livskraftiga viltstammar samtidigt som man kan bedriva ett meningsfullt jord- och skogsbruk, behöver jägare, markägare, jord- och skogsbrukare samarbeta över fastighets- och jaktområdesgränserna och tillsammans bedriva en samförvaltning över större områden.

Arrendeavtal

Enligt lag har markägaren huvudansvar för viltvård, jakt och skador som uppstår på dennes mark. I det fall mark eller jakt utarrenderas är det därför viktigt att reglera sådana frågor i avtal för att undvika konfliktsituationer. LRF och Svenska Jägareförbundet har tagit fram ett underlag för arrendeavtal mellan markägare, jakt- och jordbruksarrendatorer. Där bör riktlinjer för åtling och toleransnivå av skador och ersättning för skador avtalas. Man bör som markägare eller jordbruksarrendator ha möjlighet till skydds jakt eller att vidta skadebegränsande åtgärder om skador blir oacceptabla.

Det är viktigt att skador kan värderas av oberoende besiktningsmän, kostnaden för det bör hanteras i avtal mellan parterna.

Flerartsförvaltning

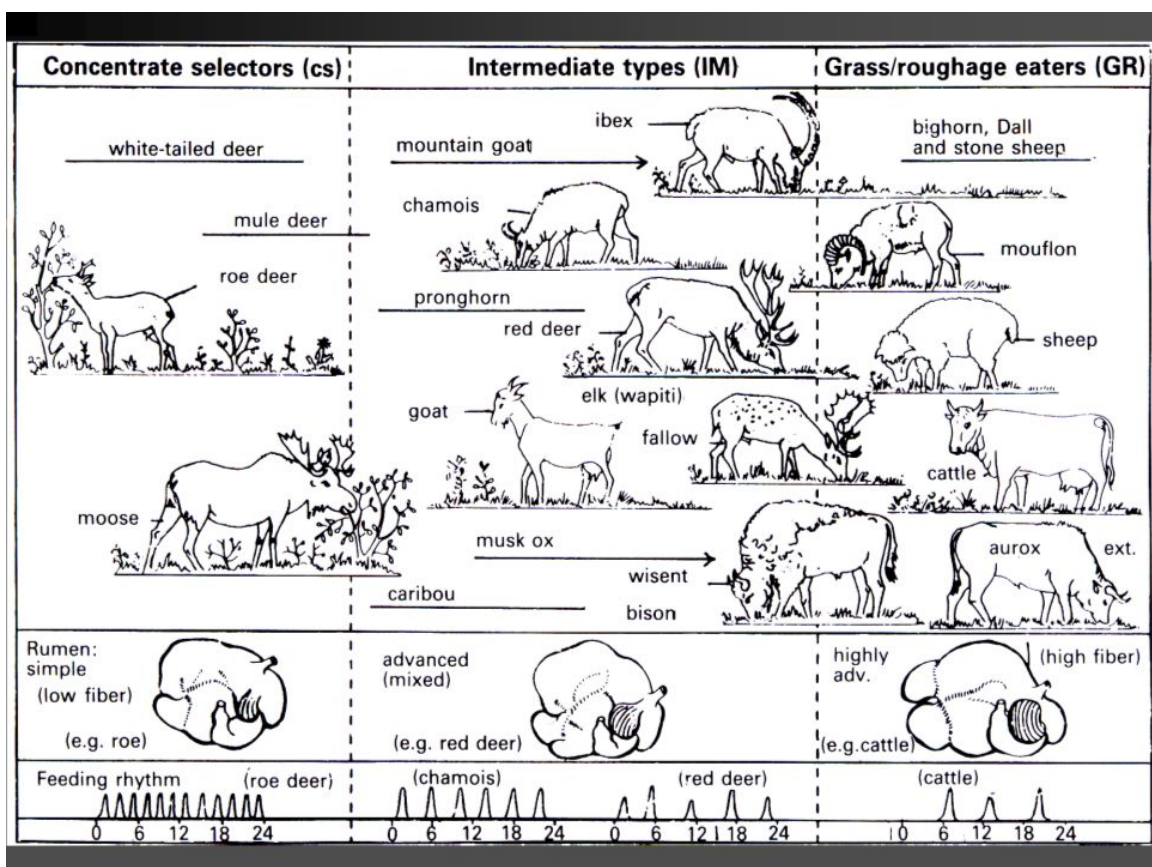
När man förvaltar flera olika klövviltarter på ett och samma område är det flera saker man måste ta hänsyn till för att lyckas med sin förvaltning.

Samtliga svenska hjortvilt är idisslare, men det betyder inte att de äter samma föda. Därför delas idisslare in i tre olika grupper;

Selektivbetare/specialister, de betar främst örter, blad, knoppar och spåda kvistar, hit hör älg och rådjur.

Blandbetare/generalister, de betar även det samma som selektivbetarna, men de klarar även av en mer fiberrik föda och kan därför beta stora mängder gräs. Hit hör dov- och kronvilt.

Gräsbetare, äter främst grov fiberrik föda som t.ex. gräs. Även om inte dovvilt är en ren gräsätare, så är dovviltet det hjortvilt som är bäst anpassat till denna diet.

Figur 1 Hofmanns betesschema för europeiska idisslare. Källa: Hofmann 1989

Hofmann visar i sin schematiska bild visar till viss del både hur födoöverlappet och konkurrenssituationen ser ut mellan arterna.

Födoöverlappet hos hjortviltet skapar en konkurrens mellan arterna om en gemensam och begränsad foderresurs. Nedan visas födoöverlappet hos hjortviltet enligt skandinaviska studier sammanställda av Myrsetrud (2000).

Älg – Rådjur 21- 34% överlapp

Älg - Kronvilt 32% överlapp

Älg – Dovvilt 25-50% överlapp

Rådjur - Kronvilt 29% överlapp

Rådjur – Dovvilt 40-75% överlapp

Finns det inom ett område 3-4 arter av hjortvilt samt vildsvin blir det ett mycket högt betestryck på de mest begärliga och gemensamma nyttjade betesresurserna. Inom ett sådant område med flera arter som konkurrerar om fodret är det älg och rådjur som missgynnas mest då de i förhållande till generalisterna har ett lågt utbud av foder. Detta syns på flera håll i landet, där t.ex. doviltstammarna ökar, minskar rådjursstammen och slaktvikterna på älg. Detta kan leda till ett högre betestryck på produktionsskog och jordbruksgrödor när det primära utbudet av foder minskar.

Att lösa problematiken med viltskador i områden med höga tätheter av flera olika hjortvilt kan vara mycket komplext, då grunden till en specifik arts betesskador ofta grundar sig i en konkurrens av flera arters betestryck på en eller flera gemensamma resurser. Det är när man försöker lösa denna fråga som kunskapen om födoöverlapp kommer till användning.

Bärris är en viktig del av födan för allt hjortvilt i Sverige och konkurrensen om detta blir högt vid höga tätheter. Om detta blir en bristande resurs kommer flera arter att börja beta övriga växter som är mindre begärliga. Älgen är här extra utsatt då den i jämförelse med övrigt klövvilt har svårare att beta i markskiktet. Stor konkurrens om födan under barmarksperioden kan också leda till att älgen börjar beta på tall under tider på året då den egentliga födan skulle bestå av annat i områden med täta klövviltstammar.

Örter, späda knoppar, löv, späda kvistar och vissa gräsarter är också resurser som det uppstår stor konkurrens om. Här har älgen en viss fördel i sin storlek vilket gör det möjligt för den att beta löv och knoppar på högre höjder än övrigt hjortvilt. Men är klövviltstammarna för stora minskar givetvis mängden foder som kommer upp i den höjden. I den lägre beteshöjden blir rådjuret mest lidande då det är en selektivbetare. Som jämförelse kan man titta på nyttjandegraden av gräsarter. Rådjuret nyttjar endast 30 % av gräsarterna medan doviltet kan nyttja 90 %. Höga tätheter av dov begränsar då kraftigt rådjurens fodertillgång då de dessutom nyttjar bete i samma skikt och beteshöjd. Detta kan leda till att rådjuren i större utsträckning betar årsskott på produktionsplantor.

För att få bukt med stora betesskador bör man först och främst ta reda på vad som i grunden orsakar dessa. Effekten av att sänka älgstammen kan bli liten om man har en väldigt tät koncentration av kronvilt eller dovilt. Då kommer det fortfarande vara dåligt med bete för älgen i fältskiktet och de kvarvarande älgarna kommer i stor utsträckning beta t.ex. tall. Sänker man istället stammen av kron- och dovilt eller skapar mer foder i landskapet bör betesskadorna på produktionsskog kunna minskas.

Älgekvivalenter

För att enklare uppskatta det samlade betestrycket av klövviltstammarna inom ett område, kan klövviltarternas konsumtion av foder beräknas utifrån kroppsstorleken. Vildsvinens

födoöverlapp med det övriga klövviltet är i skrivande stund ej känt vilket gör att dessa ej kan jämföras med älgen när det gäller kroppsstorlek och foderkonsumtion.

Vid användning av denna metodik ska det beaktas att kroppsstorleken inte nödvändigtvis behöver spegla födointaget och att klövviltarterna inte har 100 % födoöverlapp. Nedan visas den omräkningsfaktor som används när man pratar om älgekvivalenter.

1 älg = 7 rådjur

1 älg = 4 dovvilt

1 älg = 2 kronvilt

Utfodring och åtling

Utfodring förekommer i olika omfattning runt om i länet. Det är viktigt att skilja på utfodring och åtling då åtlingen inte ska ses som utfodring utan i första hand som en jaktmetod. Länsstyrelsen i Östergötland avråder från utfodring förutom under exempelvis hårda och tuffa vintrar då framförallt hjortviltet kan få det svårt vid exempelvis mycket snö och skare. Lämpligt foder vid sådana omständigheter är ensilage med hög proteinhalt. En åtel bör placeras långt ifrån tätbebyggt område och trafikerade vägar för att minska risken för skador och viltolyckor i trafiken. Fodret som används ska vara väl anpassat för viltet och av hög kvalitet. En åtel får heller inte placeras närmare än 200 meter från gränsen mellan två jaktområden om inte en överenskommelse har gjorts mellan de båda jaktområdena. Lämpligt foder är exempelvis spannmål, ärtor och majs. Mängden bör inte vara mer än att vildsvinen äter upp det på något eller några dygn. Effektivast är att fodret med hjälp av en spridare sprider ut fodret över en större yta, då ökar tiden det tar för vildsvinen att äta upp fodret samtidigt som det ökar chansen till skottläge när vildsvinen sprider ut sig över en större yta. Under vegetationsperioden bör vildsvinsåtlarna användas mer försiktigt och istället bör jakttrycket och störning läggas i odlingslandskapet på exempelvis vallar och spannmålsodlingar. På så vis kan skadorna minska. Det är därför nödvändigt att samverkan finns och att man inom ett samverkansområde skapat riktlinjer för hur åtling och eventuell utfodring ska användas. Samverkan ger också jägarna möjligheten till att bli effektivare med jakten och på ett bättre sätt kunna förebygga skador och prioritera de områden där de för tillfället gör mest nytta. Förutom i lantbruket finns stor risk för vildsvinskadorna på exempelvis golfbanor och grönområden i och runt tätbebyggt område. Det är därför viktigt att alla intressenter och då inte bara jägare och lantbrukare inkluderas i ett samverkansområde. Det är förbjudet att använda animaliskt protein som foder till vilt, vilket innebär att exempelvis bröd och matrester inte får användas.

Observera att det finns lagar och regler när det gäller utfodring av vilt. Mer om dessa kan man läsa om på Jordbruksverket.se

Lokal praktisk samförvaltning

Den lokala förvaltningen bygger på samarbete mellan olika personer och grupper. Det kan t.ex. vara jägare, markägare och arrendatorer. Samarbetet måste bygga på intresse och frivillighet. Olika intressegrupper ska vara välkomna att delta. Det kan uppstå meningsskiljaktigheter när olika intressen ställs mot varandra. Men detta leder också till ökad kunskap, förståelse och respekt för varandra vilket i längden gynnar den gemensamma förvaltningen. För att uppnå en hållbar och kvalitativ viltförvaltning behövs förvaltningsplaner, inventeringar och

uppföljningar. Hur dessa samverkansområden ser ut i storlek och i vilken konstellation kommer och ska skilja sig åt mellan de olika samverkansområdena. Det viktiga är att dessa områden är tillräckligt stora för att förvalta de ingående klövviltstammarna. De får inte heller vara för stora, risken är då stor att till exempel lokala skadeproblem inte uppmärksammas. Risken är också stor att intressenter lokalt tappar förankring och delaktighet i klövviltförvaltningen.

Som ett första steg behöver samtliga intressen gemensamt enas om en tänkbar målbild med områdets viltstammar.

Exempelfrågor som behöver besvaras i inledningen av arbetet

- Vilket geografiskt område ingår i förvaltningen?
- Finns det några barriärer som utgör naturliga gränser för området? T.ex. sjöar, vägar med viltstängsel med mera?
- Vilka personer inleder arbetet med att ta fram underlag?
- När och hur ofta bör möten hållas och vem ska kalla till dessa?
- Vilka är de huvudsakliga typerna av marker inom området?
- Tätbefolkade, jordbruksmarker, skogsmarker med mera.
- Hur ser skadebilden ut idag i jord- och skogsbruket?
- Viltolyckor i trafiken inom området?
- Hur ser klövviltspopulationen ut idag? Arter?
- Sammansättning inom varje art? Hur mår viltet idag? Slaktvikter, reproduktionstal med mera.
- Finns det geografiska skillnader inom området när det gäller förekomst och koncentrationer?
- Stora rovdjur?
- Hur ser foderutbudet ut? Förekomsten av bärris, RASE, mjölkört etc.
- Foderprognoser.
- Består skogsmarken av främst tallskogar, lövskogar, granskogar etc.
- Bedrivs viltvård i form av foderskapande åtgärder?
- Vilka intressenter kan bidra med kunskap eller berörs av klövviltet? Viltslakterier, friluftsliv, naturturism, handelsträdgårdar med flera.

Övergripande målsättning

Förvaltningen av klövviltstammarna genom adaptiv förvaltning, ska ske i syfte att skapa livskraftiga klövviltstammar av hög kvalitet och i balans med foderresurser, biologisk mångfald, skogs- och jordbruk, trafiksäkerhet och övriga samhällsintressen. Klövviltet i länet bör

flerartsförvaltas genom samförvaltning, där de olika klövviltsarterna lever i samma områden. Arterna påverkar och påverkas av varandra och biotopen de lever i.

Koncentrationen av det samlade klövviltet och varje art var för sig skiljer sig från område till område, så även inom ett samverkansområde. Olika jaktmarker kan också hålla olika stora koncentrationer av klövvilt och arter av klövvilt innan det uppstår oacceptabla skador på gröda och skog. Vid problem med viltbetesskador bör därför differentierad tilldelning/avskjutning tillämpas på allt klövvilt. Det innebär att tilldelning inte enbart ska ske utifrån arealsprincipen.

Länsstyrelsen har i samverkan med viltförvaltningsdelegationen beslutat om riktlinjer i klövviltförvaltningen i länet så att de övergripande nationella och regionala målen uppnås.

Älgförvaltningsgruppernas roll är att via älgförvaltningsplanerna sätta upp mål och riktlinjer för samordning av jakten och älgstammens sammansättning så att de övergripande målsättningarna kan nås. Målen ska vara vägledande för älgjakten och skötseln av älgstammen inom älgförvaltningsområdena som är inrättade i länet. Utöver älgen måste förvaltningen ta hänsyn till stammarna av klövvilt. Detta gäller speciellt i områden där dessa klövviltsarter förekommer i större omfattning och påverkar foderresurserna och viktiga allmänna intressen.

Spillningsinventering och statistik på älgkalvarnas slaktvikter som introducerats över stora delar av länet införs nu i uppföljningen av målsättningen. På sikt bör även avskjutningsstatistik och slaktvikter på avkommor av kronvilt, dovilt och rådjur sammanställas. Betesskador och foderresurser behöver inventeras regelbundet. Målsättning vid förvaltningen av klövviltstammarna är att de ska vara väl sammansatta vilket innebär att arterna ska ha en, för varje art, lämplig könssammansättning, en låg andel av årsungar i vinterstam och en hög medelålder. Den samlade klövviltstammen ska också vara i balans med foderresurserna.

Markägare och jägare har ett gemensamt ansvar för viltvården och förvaltningen av viltstammarna. Med en väl sammansatt klövviltsstam och en ökad reproduktion kan det finnas färre individer i vinterstam men med bibehållen avskjutning. En lägre vinterstam minskar också konkurrensen om det naturliga fodret vilket ger förutsättningar för ökade slaktvikter.

Målet är att klövviltstammarna ska skötas enligt intentionerna om en adaptiv faktabaserad förvaltning med ökad samverkan i fokus. Det ska vara möjligt att vid skoglig föryngring välja trädslag utifrån ståndortens förutsättning, ej utifrån risken för betesskador. Det ska finnas trädbildning av rönn, asp, sälg och ek (RASE) i hela länet. Viltolyckorna ska minska. Nu sker ca 3 500 olyckor per år i Östergötland och antalet har under senare år ökat. Klövviltet ska även i framtiden stå för ett högt jaktligt värde, både sett till rekreation och till lokal och klimatsmart livsmedelsproduktion.

- Det utvecklas en samverkan genom en ökad dialog mellan markägare, jord- och skogsbrukare och jägare för en bredare förståelse och ökad kunskap om samförvaltning.
- Markägare, jord- och skogsbrukare och jägare verkar tillsammans för att skötselplaner för vilt, jord och skogsbruk upprättas med tydliga mål och riktlinjer för samtliga klövviltsarter och gemensamt arbetar för en hög måluppfyllnad.
- Jord- och skogsbruket ska kunna följa lämplig växtföljd och trädslag efter ståndort och att skador orsakade av klövvilt inte är större än vad som kan anses vara rimliga och acceptabla.

Mätbara mål för klövviltstammarna i länet

För att få mätbara mål på kvaliteten i viltstammarna används fyra metoder som SLU rekommenderat som basinventering till uppföljning i det nya älgförvaltningssystemet: avskjutningsstatistik, älgobs, spillningsinventering och slaktvikter på älgkalvar. Även betesskadeinventering och viltolyckor bör ingå som inventeringsunderlag. Redan idag finns det ett antal älgskötselområden i länet där samtliga fällda vuxna älgar åldersbestäms. Sådan uppföljning finns det inget krav på i dagsläget utan är helt frivillig men är givetvis väldigt användbart och dessa kan idag följa åldersutvecklingen på älgstammen i området. För övriga klövvilt kan också insamlad avskjutning, slaktvikter på kalvar, vårinventering av dovilt, viltobs, könssammansättning och åldersstruktur och handjurens taggantal användas.

- År 2023 ska klövviltstammarna ha en högre medelålder (idag delvis mätbart för älg) och en låg andel av kalv och kid i vinterstam samt, för var och en av arterna, en god könsfördelning.
- Trenden på antalet viltolyckor ska vändas och antalet viltolyckor ska minska under planperioden med minst 15% i jämförelse med år 2018.

Mer specificerade kvalitativa mål för var och en av klövviltsarterna finns i avsnitten för respektive art.

Mätbara skogliga mål fram till år 2023

- Att färsk betesskador för årsskada på tall ska vara maximalt 5 % per år i genomsnitt per älgförvaltningsområde, enligt Äbin år 2022.
- Utvecklingen ska gå mot att minst 7 av 10 produktionsstammar av tall ska vara oskadade av vilt vid 5 meters höjd.
- Vid återetablering av skog ska det finnas minst 400 RASE stammar/ha i oröjda bestånd för att kunna nå målet med 10 trädbildande stammar/ha i vuxen ålder, dvs när de börjar att producera frön, ollon och bär.
- Föryngring ska kunna ske med för ståndorten lämpligt trädslag. Andelen tallungskogar ska under planperioden öka från nuvarande nivåer och mot ett långsiktigt mål där all lämplig mark föryngras med tall.

Uppföljning

- Älgbetesinventeringar
- Foderprognoser
- Statistik från älgdata
- Inventeringsstatistik
- Statistik från Nationella Viltolycksrådet

Rekommendationer för förvaltningen

Vinterstammarna för samtliga klövviltsarter anpassas efter fodertillgång, viltolyckor och övriga allmänna intressen som råder lokalt och regionalt. Det gör att avskjutningen kommer att variera både inom och mellan förvaltningsområdena men också inom och mellan skötsel- och samverkansområden.

Alla klövviltsarter bör ha en för arten lämplig könsfördelning, låg omsättningshastighet på vuxna djur, bred bas av kapitala djur samt en låg kalvandel efter avslutad jakttid.

Den totala klövviltstätheten bör anpassas efter foderresurser och skadefrekvens. Man bör även tillämpa en differentierad avskjutning med ökat jakttryck där skador förekommer t.ex. vid olycksdrabbade vägar, jordbruksgrödor eller ungsskogar.

För att lyckas med en kvalitativ viltförvaltning i balans med jord- och skogsbruk krävs det ett samarbete över stora arealer med en gemensam förvaltningsplan och målbild.

De övergripande och mätbara målen för klövviltstammarna ska ses i sin helhet och genom flerartsförvaltningen kan och bör samtliga klövviltsarter anpassas efter de lokala förutsättningarna för att nå målen, och då inte bara älg och kronhjort.

De kvalitativa mätbara målen för var och en av arterna bör ses individuellt för varje art. Oavsett täthet eller klövviltsart ska var och en av dessa ses som en resurs och hålla god kvalitet.

Älg

Fakta om älgen hämtat från Naturvårdsverket rapport 6819, Hjortvilt i Sverige

Älgen finns i hela barrskogsregionen, i fjällregionen, i skogs- och jordbrukslandskapet, samt i södra lövskogsregionen. Älgen äter olika växter under olika årstider; blad från lövträd och örter dominerar under sommar, bärris och ljung under vår och höst, och kvistbete vintertid.

Beroende på årstid varierar därmed valet av livsmiljö där löv-, bland- och barrskog är älgens dominerande livsmiljöer. Älgen är en solitärt levande art där individer lever var för sig, förutom älgkor med årskalv som rör sig tillsammans. Under vissa delar av året kan älgarna dock samlas i mindre grupper, särskilt under vintertid. Det styrs bland annat av födans tillgänglighet i landskapet. Skandinaviska älgstammar har en mycket låg medelålder och en hög andel älgkor eftersom älgjurar löper en större risk att dö under jakten. Jakt är den huvudsakliga dödsorsaken för en vuxen älg, även i områden där det finns varg eller björn. Älgen är en långlivad art där kornas livslängd kan uppgå till över 20 år. Älgjurarnas livslängd är betydligt kortare på grund av ett högre jakttryck och ett snabbare åldrande på grund av högre tandslitage. Älgen hävdar inget revir och olika älgar kan ha överlappade hemområden. Ett hemområde är ett område där djuren vistas, men vissa delar utnyttjas mer och andra mindre beroende på fördelning av födoresurser och landskapets sammansättning. Andelen älgar som tydligt vandrar mellan vinter- och sommarområden är större i norra delen av landet. Älgjurar kan förflyttas sig över stora områden under älgkornas brunst. Efter åtta månaders dräktighet föder en älgko vanligtvis 1 - 2 kalvar varje år, beroende på hennes kroppskondition, årliga foderförhållanden och tidigare reproduktion. Under mycket gynnsamma förhållanden kan älgkon föda tre kalvar, men det är ytterst sällsynt. De flesta älgkor blir könsmogna när de är 2 - 4 år gamla. Medelkalvningsdagen ligger i mitten av maj i södra Sverige och i början av juni i norra Sverige som en följd av att älgarnas parningstid ('brunst') äger rum tidigare söderut.

Hemområdesstorlek för älg i genomsnitt i södra Sverige.

Älgjur: 2670 hektar

Älgko: 1600 hektar

Länsstyrelsen i samverkan med viltförvaltningsdelegationen ska besluta om riktlinjer för att älgstammen i länet förvaltas så att de nationella målen kan uppnås. Älgförvaltningsgrupperna i länets åtta förvaltningsområden har en stor roll genom att sätta upp konkreta mål och riktlinjer för älgstammens storlek och sammansättning. Deras arbete bidrar till att de övergripande målen med älgstammen nås. Älgförvaltningsgrupperna samverkar med de ingående älgjaktområden i respektive älgförvaltningsområde. De ingående älgskötselområdena utgör basen och den lokala förankringen i förvaltningen och består av frivilliga sammanslutningar av jakträttsinnehavare inom ett eller flera jaktområden.

Kvalitativa mätbara mål för älgstammen 2019-2023

- Älgtätheten varierar i länets olika älgförvaltningsområden och mål för älgtätheten anges i respektive älgförvaltningsplan i antal per 1000 hektar.
- Andelen tjurar i älgobsen utgör 40 procent av de vuxna älgarna.
- Reproduktionen ska under planperioden öka mot ett mål på minst 0.8 kalvar per vuxet hondjur.
- Medelslaktvikten på kalv ska under planperioden öka mot ett mål på 65 kg.

Uppföljning

De fyra basmetoderna (avskjutningstatistik, älgobs, spillningsinventering och slaktvikter på älgkalvar) som SLU rekommenderar.

Jaktliga rekommendationer för älg

För att uppnå den övergripande målsättningen med en hög medelålder på de vuxna djuren och en låg kalvandel i vinterstammen måste omsättningshastigheten av de vuxna älgarna sänkas från dagens nivå och kalvavskjutningen öka. Det bör också inom ett och samma älgförvaltningsområde vara liknande avskjutningsregler då en älgstam rör sig på betydligt större områden än inom enskilda älgskötselområden.

Efter förslag från älgförvaltningsgrupperna kan ingående licensområden få en könskvoterad tilldelning av vuxna älgar.

Omsättningshastighet

Länsstyrelsen rekommenderar samtliga älgförvaltningsområden att omsätta de vuxna älgarna på 6 år. För att kunna minska omsättningshastigheten på de vuxna älgarna utan att öka antalet älgar måste kalvandelen i avskjutningen öka. Därför bör kalvjakten inom ett älgskötselområde redan tidigt släppas fri till dess att antalet kalvar i planen är fällda, så kallad avlysningsjakt. Omsätts de vuxna älgarna på 6 år kommer medelåldern på älgstammen öka markant i jämförelse med den bedömda medelålder 2018 som ligger mellan 2,8-3,1 år på fällda vuxna älgar. Ökar medelålder på de vuxna älgarna så kommer också övriga kvalitativa mål med länets älgstam i högre grad nås. Såsom högre slaktvikter, högre reproduktion, låg andel kalv i vinterstam och större tjurar. Förutom fördelarna gentemot de kvalitativa målen så bör antalet älgolyckor minska om vinterstammen är lägre och antalet kalvar på senvintern och våren är färre. En stor fördel är också att övriga regler som försvårar måluppfyllnaden kan tas bort vilket kan generera fler möjliga skottchanser. Det kommer också både förenkla arbetet och förenkla förvaltningen av älgstammen om ingående jaktområden följer samma riktlinjer och avskjutningsregler.

Excellfilen *Östergötland_modell_omsättningshastighet* kan användas som en utgångsmodell och exempel på hur omsättningshastigheten kan användas. Denna modell tar inte hänsyn till

övrig dödlighet utan den syftar till att på ett pedagogiskt sätt visa på hur sammansättningen och avskjutningen skulle förändras när olika parametrar justeras.

Det är enkelt att skruva upp och ner älgstammens storlek och förändra könsammansättning genom små justeringar i planen. När nivå på antalet älgar i vinterstam bedöms vara lämpligt sätt till betesresurser och övrigt klövvilt så regleras älgstammen enklast och utan risk genom reproduktionstalet och antalet kalvar som skall fällas. År med lägre eller högre reproduktion justeras avskjutningen i antalet kalvar som ska fällas och inte i antalet vuxna älgar. Antalet vuxna i avskjutningen ska med undantag för en eventuell kraftig sänkning eller höjning av stammen hållas konstant.

Kronvilt

Fakta om kronviltet hämtat från Naturvårdsverket rapport 6819, Hjortvilt i Sverige

Kronvilt är en art som är anpassad till starka konkurrensförhållanden i en stabil och förutsägbar miljö (Liberg & Wahlström 1995). Arten har troligen utvecklats i ett blandlandskap av lövdominerade skogar och öppen terräng. De är relativt långlivade och hindar kan uppnå en ålder av mer än 20 år och fortfarande ändå vara fertila. De får en kalv och mindre än 1 % föder två kalvar. Hjortarna har en sen mognad och blir inte kroppsligt fullvuxna förrän vid sex till åtta års ålder och är som starkast avseende dominans under brunsten samt hornstorlek vid 10 till 14 års ålder. Kronvilt är en blandbetare där en stor del av födan hämtas i mark- och fältskikt i form av gräs, örter, bärris, ljung och lav, men där även löv, knoppar, bark och frukt kan ingå.

Hindar är trogna sitt uppväxtområde (filopatriska) och spridning verkar snarare ske genom att gränsen för hemområdet successivt flyttas, än att hindar utvandrar. Därmed får man en jämförelsevis långsam spridning av kronvilt. Utvandring av hjortar är vanligare. Ofta verkar det vara hjortar som först dyker upp och uppehåller sig i nya områden utanför brunsttid. Könnssegregation, som kan resultera i att hjortarna säsongsvandrar mellan brunstområden och vinter-sommarområden samt förflyttningar mellan olika brunstområden, är processer som kan tänkas leda till en högre spridning för hjortar än för hindar.

Ettåriga hindar lämnar modern i samband med kalvning, men kontakten återupptas och döttrar etablerar i regel ett hemområde som till stor del överlappar med moderns, och rör sig också ofta i samma grupperingar som modern. Ettåriga hjortar har ett lösare band till modern och i samband med kalvning minskar kontakten kraftigt och för hjortar äldre än två år är såväl överlapp med moderns kärnområde som kontakt med modern minimal.

Kronvilt är en art som uppvisar s.k. könnssegregation. Större delen av året lever hindar och hjortar åtskilda i olika grupper och ofta också i olika områden. Hindarna lever i grupper som består av närbesläktade hindar, deras kalvar och fjolårskalvar. Även om kronvilt kan bilda stora grupper är dessa tämligen löst sammanhållna och i regel uppbyggda av flera grupper bestående av hindar nära släkt med varandra såsom mor, döttrar och dotterdöttrar. Grupper med hjortar, s.k. herrklubbar eller ungarlsflockar, är än mer löst sammansatta än hindgrupperna. Vilka hjortar som ingår i ungarlsflockarna kan fluktuera kontinuerligt och ändras nästan timme för timme då hjortar lämnar eller ansluter. Ofta kan en åldersuppdelning observeras både inom och mellan ungarlsflockar med yngre hjortar som håller samman och äldre hjortar som tyr sig till varandra. Riktigt gamla hjortar kan dock ofta ses ensamma.

Kronvilt är polygyna (d.v.s. en hjort betäcker flera hindar) och har vanligen ett brunstsystem med harembildning. De starkaste hjortarna samlar och försöker hålla ihop ett harem av hindar som försvaras aggressivt mot andra hjortar. I en naturlig stam med någorlunda jämn könsfördelning och med en naturlig tillgång på fullvuxna hjortar (d.v.s. hjortar som är från 6-8 år till 12-14 år gamla), är det först när hjortarna blir fullvuxna i kroppen, d.v.s. i åldern sex till åtta år, som de når framgång under brunsten och lyckas bli haremsställare s.k. platshjortar.

Hjortar yngre än sex år är i princip att betrakta som tonåringar och dessa har i regel små chanser att hävda sig under brunsten, förutsatt att tillgången på vuxna hjortar är tillfredsställande. Yngre hjortar eller vuxna hjortar som inte vågar utmana platshjorten håller sig i utkanterna av platshjortens harem och kan också besöka flera brunstlokaler i jakt på hindar.

Det intensiva brölet är dels en styrkedemonstration gentemot andra hjortar, men också ett sätt att attrahera hindar. Genom att lyssna på brölet kan hindarna bedöma hjortens styrka och kondition. Man har även kunnat visa att igångsättningen av hindarnas brunst gynnas av att de hör mycket bröl. En tidigare brunst innebär en tidigare betäckning, vilket i sin tur gör att kalvarna föds tidigare och ges mer tid att förbereda sig inför sin första vinter och därmed troligen får en bättre start i livet. Man har sett att kronhindar söker sig till vuxna hjortars harem och observationer tyder på att de i det längsta försöker undvika att para sig med hjortar som är yngre än fem år. Brist på fullvuxna hjortar kan därmed leda till ombrunst och sena betäckningar. Förutom chansen till en starkare avkomma, slipper hindarna i skydd av en stark platshjort stressande uppvaktning från yngre hjortar och kan på så sätt spara energi och söka föda i lugn och ro, vilket därmed ger en bättre förberedelse inför vintern och den kommande dräktigheten. Yngre hjortar brölar mycket litet och i en population med en låg andel hjortar och en låg medelålder för hjortarna, är brölaktiviteten mycket låg, vilket då kan resultera i att brunsten kommer igång senare med senare betäckningar som följd. Sammantaget innebär detta att de vuxna hjortarna har mycket stor betydelse i kronviltets rörelser, sociala organisation och ekologi.

Hemområdesstorlek för kronvilt i genomsnitt i Kolmården Sverige.

Hjort: 3400 hektar

Hind: 1200 hektar

Även om datamaterialet varit litet så visar studier att hemområdesstorlek hos kronviltet varierar. Kronviltet i Skåne har större hemområden än kronviltet i Kolmården medan kronviltet i Hunneberg har mindre. Studierna visar att det förmodligen beror på landskapet. Öppna, fragmenterade och jordbrukspåverkade landskap som till exempel i Skåne ökade hemområdesstorleken i jämförelse med homogena skogslandskap vilket även kunde påvisas inom varje studieområde.

Länsstyrelsen tillsammans med viltförvaltningsdelegationen har det övergripande ansvaret för att kronstammen i länet sköts så att de nationella målen kan uppnås. Länsstyrelsen har i samverkan med viltförvaltningsdelegationen beslutat om riktlinjer där kronviltets etablering och utbredningsområde främst ska vara i länets norra delar. Söder om Motala Ström ska kronvilt på grund av den ökade risken för stora skogsskador hållas på låga tätheter. Kronhjortsskötselområden har en stor roll genom att sätta upp konkreta mål och riktlinjer för kronstammens storlek och sammansättning. Deras arbete bidrar till att de övergripande målen med kronstammen nås. Kronhjortsskötselområdena samverkar med de ingående jaktområden i respektive kronhjortsskötselområden. Länet kronhjortsskötselområden utgör basen och den lokala förankringen i förvaltningen och består av frivilliga sammanslutningar av jakträttsinnehavare inom ett eller flera jaktområden. I regel sammanfaller kronhjortsskötselområden med älgskötselområden.

Kvalitativa mätbara mål för kronviltstammen 2019-2023

- Tätheten av kronvilt varierar i länets olika kronhjortsskötselområden och mål för krontätheten anges i respektive kronhjortsskötselplan i antal per 1000 hektar.
- Könsfördelningen bör, med hänsyn till artens karaktär, vara 35% hjort och 65 hind av det vuxna kronviltet och minst 20 % av hjortarna bör utgöras av kapitala (hjortar med kronbildning).
- Reproduktionen ska under planperioden bli 0.65 kalvar per vuxet hondjur.
- Medelslaktvikten på kronkalv ska ligga på minst 35 kg.

Uppföljning

De inventeringsmetoder som bör användas är avskjutningsstatistik, slaktvikter på kronkalvar, åldersbestämning och kronobs. Kronobsen bör delas in i hind, kalv och handjur. Handjuren indelade i följande tre kategorier: spets, mellanhjort och hjort med kronbildning.

Jaktliga rekommendationer för kronvilt

- Andelen kalv av den totala avskjutningen i etablerade områden med bra sammansättning ska ligga på minst 50 % samt att avskjutningen av vuxna handjur ska vara högst 40 % av de vuxna djuren.
- I områden där nyetablering sker och det finns en avsikt med att låta kronviltet etablera sig samt i områden med låg medelålder ska avskjutningen riktas enbart mot kalv.
- Fördelning i avskjutning av vuxna djur ska anpassas efter rådande sammansättning och målsättningen. Här måste beaktas att hjortar har en betydligt högre övrig dödlighet än hindar!
- Avstå från att skjuta spetshjortar. Dessa ska sparas då de är rekryteringsgrunden till de kapitala hjortarna i framtiden.
- Andelen kapitala hjortar i avskjutningen bör vara mycket restriktiv och vara inriktad på att skapa tillräckligt stort antal kapitala platshjortar.

Dovvilt

Fakta om dovsvilt hämtat från Naturvårdsverket rapport 6819, Hjortsvilt i Sverige

Dovsvilt hade en naturlig utbredning i kontinentala Europa ända upp till Danmark, fram till för 10 000 – 50 000 år sedan, då den verkar ha dött ut åtminstone i Centraleuropa. Helt säkert är dock att arten överlevde öster om Medelhavet. Till Sverige introducerades dovsvilt på 1500-talet och kom att hållas i hägn på kungliga marker och vid adelns slott. Dessa tidiga s.k. djurgårdar och mer sentida hägn har kommit att fungera som spridningscentra för arten i Sverige. Frilevande populationer började uppkomma på 1800-talet.

Dovsvilt lever i ett brett spektrum av habitattyper, men blandlandskap av jordbruksmark och löv- eller blandskogar verkar föredras. Det hindrar dock inte att dovsvilt hittas i barrskogsdominerade områden och att barrskog kan utgöra en väsentlig andel av habitatsammansättningen i dovsvilts hemområden i Sverige. Arten klassas som en blandbetare där en stor del av födan kan utgöras av gräs, men också av örter, skott och blad liksom ek- och bokollon samt bark. Dovsvilt söker sig gärna till åkermark där särskilt vete, havre, raps, sockerbetor, potatis och vallodlingar utövar en hög attraktion.

Dovhindrar kan i det vilda bli uppåt 20 år gamla. I regel föder de sin första kalv vid 2 års ålder. Hjortarna har en senare mognad, men också en betydligt kortare livslängd än hindarna och torde sällan bli äldre än cirka 10 år. Även om hjortarna är köns mogna vid 1,5 års ålder kan de egentligen inte betraktas som fullvuxna förrän de är cirka 4 år. Som starkast avseende konkurrenskraft under brunsten och hornstorlek är de i regel vid 6 - 9 års ålder.

Högbrunsten pågår under andra halvan av oktober och första halvan av november. Under högbrunsten etablerar de dominanta hjortarna brunstplatser som förvaras mot andra hjortar. Till dessa relativt små brunstplatser (cirka 0,5 ha) försöker platshjortarna locka till sig hindrar genom intensivt brölande. Dovsviltet har därmed inget haremssystem, utan hindarna rör sig mellan olika platshjortar när de gör sitt val. Yngre hjortar och svagare hjortar rör sig mellan brunstplatser och i hindgrupper för att därigenom försöka få en chans till parning. Den intensiva, och för svenska förhållanden sena, brunsten går hårt åt platshjortarnas kondition med följden att många av dessa dör efter brunsten eller under den påföljande vintern.

Kalvarna föds i juni-juli. Dovhindrar föder bara en kalv och dubbelkalvar är ovanligt. Under den första tiden ligger kalven gömd det mesta av tiden och det är först vid några veckors ålder som kalven börjar vistas i hindkalvgrupper tillsammans med modern. Kalvarna kan samlas i grupper som övervakas av någon eller några hindrar, samtidigt som resten av flocken söker bete någon annanstans. I förvaltningen av dov är det viktigt att ta med i beräkningen att det redan i kalvstadiet är en betydligt högre dödlighet bland hankalvar än bland honkalvar vilket betyder att det redan innan jakten startar finns färre hankalvar som kan tas med vidare in i den framtida förvaltningen.

Dovsvilt är utpräglat grupplevande och kan bilda mycket täta populationer. Hindrar och kalvar, ibland med inslag av yngre hjortar, bildar flockar som utgår från grupperingar av närbesläktade

hindar i olika generationer. Flockarna leds i regel av medelålders eller äldre hindar. Storleken på dessa hind-kalvflockar kan variera kraftigt beroende på populationstäthet och landskapsstruktur, men i öppna landskap med höga tätheter kan flockar på hundratals djur observeras. Utanför brunsttid lever hindar och hjortar segregerat. Hjortarna bildar särskilda så kallade ungarflockar, och söker sig ofta till områden där förekomst av hindar och kalvar är låg eller ingen.

Hemområdesstorlek för dovsvilt i genomsnitt i södra Sverige.

Hjort: Stor variation beroende på årstid och brunst. Under vår och sommar: 130-190 hektar.

Under hösten och brunsten 770 hektar. Under vinter 260 hektar.

Hind: 290 hektar

Kvalitativa mätbara mål för dovsvilstammen 2019-2023

Länsstyrelsen i Östergötland har i samråd med länets viltförvaltningsdelegation fastställt denna målsättning för länets dovsvilstammar.

- Dovsvilstammarna varierar kraftigt inom länet och inom eventuella samverkansområden bör mål för dovsvilttätheten anges i respektive samförvaltningsplan i antal per 1000 hektar.
- Könsfördelningen bör vara 30 % hjort och 70 % hind av de vuxna djuren och minst 20 % av hjortarna bör utgöras av kapitala handjur 5-9 år.
- Slaktvikten på kalv bör under planperioden i genomsnitt ligga på 12-15 kg.

Uppföljning

De inventeringsmetoder som bör användas är avskjutningsstatistik, vårinventering och slaktvikter på dovskalvar (vårinventeringen bör delas in i hind, kalv och handjur indelade i följande tre kategorier: spets, stång, hel och halvskovel.

Jaktliga rekommendationer för Dovsvilt

- Andelen kalv av den totala avskjutningen i etablerade områden med bra sammansättning ska ligga på minst 50 %.
- I områden där nyetablering sker och det finns en avsikt med att låta dovsviltet etablera sig samt i områden med låg medelålder ska avskjutningen riktas enbart mot kalv.
- Fördelning i avskjutning av vuxna djur ska anpassas efter rådande sammansättning och målsättningen. Här måste beaktas att hjortar har en betydligt högre övrig dödlighet än hindar!
- Man bör vara restriktiv med avskjutningen av antalet kapitala handjur då dödligheten är högre hos dovsvilt än övriga svenska klövvilt, antalet ska anpassas efter målet på könsfördelningen och andelen kapitala handjur.
- Avstå från att skjuta spets- och stånghjortar. Dessa ska sparas då de är rekryteringsgrunden till de kapitala hjortarna i framtiden.
- Av kapitala hjortar bör främst sådana hjortar med dåliga anlag samt de hjortar som går på retur fällas.

- I områden där man är i förvaltningsfasen (målet med sammansättningen är uppnått och kvaliteten är god) bör kalvjakten släppas fri. Avskjutningen av vuxna djur ska fortsatt anpassas för att uppfylla de satta målen.

Rådjur

Fakta om rådjur hämtat från Naturvårdsverket rapport 6819, Hjortvilt i Sverige

Rådjur har en vid utbredning i Europa. Arten är flexibel vad gäller habitatkrav och hittas i en mängd olika habitattyper, men tros ha utvecklats i och anpassats till skogsmiljöer i tidiga successionsstadier. Rådjuret är en selektiv kvalitetsbetare som söker de mest näringsrika växtdelarna. Födoval utgörs av ett brett spektrum växtarter, men rådjuret föredrar örter, blad och knoppar.

Parningen sker i juli-augusti, men implantationen är fördröjd med fem månader. I maj-juni föds 1-3 kid. Rådjur är en typisk "gömmare" och kiden ligger dolda och åtskilda från modern det mesta av tiden upp till cirka åtta veckors ålder. Getterna föder i regel sina första kid vid två års ålder. Livslängden för rådjur i Skandinavien är upp till 10-12 år, där geten i allmänhet blir något år äldre än bocken.

Rådjur har en hög utvandringsfrekvens för båda könen. I april klipper de snart ettåriga fjolårskiden bandet till modern och blir betydligt mer rörliga och företar under vår och sommarexkursioner utanför moderns hemområde. Både getter och bockar, men i högre utsträckning getter, kan återförenas med sin mor under höstvinter när större grupper bildas. De djur som utvandrar gör det i regel under vår-sommar vid ett års ålder. Studier har visat att så många som 40% av alla rådjur som utvandrat (det vill säga lämna moderns hemområde) på sommaren återvände till sitt uppväxtområde under vintern. Denna säsongsmigration kan pågå en eller två vintrar varefter de stannade permanent i området de utvandrat till som ettåringar.

Getternas utvandring verkar vara frivillig och i stor utsträckning styras av tillgång till resurser. De verkar känsliga för skillnader i kvalitet mellan områden och fördelar sig till synes optimalt i förhållande till resurstillgång enligt ett idealt fritt fördelningsmönster. För unga bockar verkar aggression från revirhävdande bockar vara en viktig faktor som driver på utvandring. Välväxta och välutvecklade ungbockar utvandrar i högre grad och dessa har också visat sig vara mer utsatta för aggressioner från dominant bockar. Studier har också visat att de utvandrande djuren i genomsnitt var tyngre än stannande djur och det är möjligt att rådjuren måste uppnå en viss kondition för att kunna utvandra. Det kan vara så att vid en låg täthet och låg resurskonkurrens förblir fler djur i uppväxtområdet. Med en ökande täthet och konkurrens ökar utvandringsfrekvensen, men vid en hög täthet och hög konkurrens om resurser kan det vara så att många djur är i för dålig kondition för att klara av att utvandra.

Rådjur lever ensamma eller i små familjegrupper på 2 - 3 djur som ofta består av en get och hennes kid samt ibland även en vuxen bock. Ettåringar kan ses i sällskap med en vuxen bock eller en familjegrupp strax innan utvandring. Bockar lever mer ensamma än getter under sommar och revirhävdande. Getter som strax ska föda söker avskildhet.

Bockar inrättar på våren (mars) ett revir som upprätthålls över brunsten i juli och augusti. Reviret försvaras genom revirmarkeringar och genom att aggressivt jaga bort andra bockar. Det första reviret etableras vid 2 - 4 års ålder och bockarna håller sina revir, relativt ortstroget i

genomsnitt upp till cirka 5 - 7 års ålder. Ej revirhävdande bockar kan ha större hemområden och röra sig över flera revirbockars revir. En annan strategi är att hålla sig perifert i små områden om ett par eller några hektar i gränsområdet mellan dominant bockars revir. Ytterligare en strategi är att inta en underordnad ställning och då tolereras i en dominant bocks revir.

Getter hävdar inte revir, även om aggressioner mellan getter kan ses. Normalt ses stora överlapp mellan getters hemområden, även om det ofta är fråga om närbesläktade getter. Getter har också ett kärnområde i hemområdet som ofta är större än motsvarande hos bockarna och getter kan röra sig över flera bockars revir. Det är vanligt att getter gör "brunstekursioner" utanför sitt normala hemområde.

När revirhävdandet avtar under hösten börjar det bli vanligare med grupper på fyra eller fler djur och det är också vanligare att djur håller sig tillsammans med ett eller flera djur än att de går ensamma. Genomsnittlig gruppstorlek ökar med graden av öppenhet i landskapet och i jordbruksdominerade landskap ökar gruppstorlek med storlek på fält och med ökad homogenitet i landskapet. Under våren bryts de större grupperna upp då bockarna också inrättar revir och ungdjur börjar vandra ut.

Hemområdesstorlek för rådjur i genomsnitt i södra Sverige.

Bock: Sällan över 100 hektar. Storleken varierar beroende på årstid och populationstäthet. 35-50 hektar under sommar och 40-100 hektar under vintern. Vid högre tätheter minskar hemområdesstorleken.

Get: 25-40 hektar på sommaren och 35-70 hektar under vintern.

Mål och riktlinjer

Länsstyrelsen i Östergötland har i samråd med länets viltförvaltningsdelegation fastställt dessa mål och riktlinjer för länets rådjursstammar och syftar till att vara vägledande för skötseln och jakten på rådjur. De syftar även till att kunna vara vägledande i förvaltningen för friska och livskraftiga rådjursstammar i balans med övriga klövviltstammar, foderresurser och skadenivåer.

Rådjursjakten genomsyras av starka traditioner i Sverige och regleras till skillnad från älg och kronvilt inte av licenstilldelningar. Rådjurens förhållandevis små hemområden gör det möjligt att även på mindre och medelstora områden bedriva en kvalitativ förvaltning. Trots detta krävs ett samarbete över större områden för att förvalta en egen rådjursstam.

Kvalitativa mätbara mål för rådjursstammen 2019-2023

- Rådjursstammarna varierar inom länet och inom eventuella förvaltningsområden bör mål för rådjurstätheten anges i respektive skötselplan i antal per 1000 hektar.
- Kön fördelningen bör vara jämt fördelad.

Uppföljning

Den inventeringsmetod som bör användas är avskjutningsstatistik.

Jaktliga rekommendationer för Rådjur

- Andelen kid av den totala avskjutningen i etablerade områden med bra sammansättning bör ligga på minst 50%.
- Fördelning i avskjutning av vuxna djur ska anpassas efter rådande sammansättning och målsättningen.
- Vid selektiv avskjutning under exempelvis bockjakten bör enbart bockar av sämre kvalitet eller bockar som går på retur fällas.
- Vill man öka stammen bör man vara mycket restriktiv med att skjuta vuxna hondjur och revirhävdande bockar.

Vildsvin

Fakta om vildsvin hämtat från Naturvårdsverkets nationella förvaltningsplan om vildsvin

Vildsvin tillhör gruppen partåiga hovdjur. Hos partåiga hovdjur har två tår förlängts och två har tillbakabildats. De tillbakabildade tårna är det som hos vildsvinen kallas lättklövar som sitter längre bak och längre upp på foten. Vildsvinet förekommer i hela Euraisen, i områden i Nordamerika och i Japan samt på några asiatiska öar. Den vildsvinsras som påträffas i Sverige finns också i större delen av Europa. Kring medelhavet finns några raser som är mindre än den svenska och i östra och sydöstra Europa finns en ras som kan bli dubbelt så stor som den svenska rasen. Korsningar uppstår mellan de olika raserna.

En könsmogen hane kallas *galt* och är mellan 150 och 180 centimeter lång och upp till en meter hög och kan utan vidare väga över 200 kg. En könsmogen hona kallas *sugga* och avkomman kallas *kulting*. En hona som inte fött några kultingar än kallas för *gylta*.

Till utseendet är ett vuxet vildsvin mörkgrå till brunsvart men det finns varianter som är fläckiga och ljusa. Upp till ett års ålder är vildsvinen rödbruna och kultingarna är randiga. Vildsvinet ömsar päls två gånger per år och under våren byter den både underull och vinterhår till den tunnare sommarpälsen för att sedan under hösten åter anlägga den tjocka vinterpälsen. Båda könen har betar men galtens betar är betydligt större än suggans och galten betar växer hela livet medan suggans betar snarare blir kortare. Vildsvinet har en mindre utvecklad syn, god hörsel och extremt bra luktsinne. Vildsvin är sociala djur och lever i flockar. De bildar matriarkat om ett par eller flera suggor med kultingar och fjolårsdjur med en styrande ledarsugga. Detta gör att avkomman blir väl omhändertagen och skyddet mot rovdjur bättre. I grupper utan en erfarna äldre suggor kan årsgyltor bli betäckta under sitt första levnadsår. De unga galtarna lever oftast med flocken under sitt första levnadsår och lever därefter ofta som enstöringar.

Vildsvinet har en hög reproduktion, den högsta bland svenska klövvilt. Anna Malmsten undersökte i sin doktorsavhandling *On the reproduction of female wild boar (Sus scrofa) in Sweden 2017*, reproduktionen hos vildsvin. I genomsnitt föder vildsvinssugor 5,4 kultingar per kull och de föds nästan alltid på våren. Majoriteten av parningarna sker alltså på hösten när äggstockarna aktiveras av de kortare dagarna. Äldre och större suggor fick fler kultingar men äldre suggor var inte alltid tyngre utan en sugga som blir könsmogen tidigt och vid låg vikt stannar ofta vid den vikten. Energin läggs på avkomman snarare än tillväxt. Sugan föder sina kultingar i en grop eller ett ordnat bo med torrt gräs eller liknande.

En studie i Sörmland visade att 60 % av kultingarna överlevde till ett års ålder. Överlevnaden är sannolikt beroende av väderförhållandena under de första levnadsmanaderna och jakttrycket. Vildsvinen är nattaktiva och under dagtid vistas dom i skyddade miljöer. Lever de ostört kan vildsvinen även bli aktiva under dagtid. Daglegor och bon placeras ofta i tätningar såsom planteringar och vassbälten. Vildsvinen hävdar inga revir men har hemområden. De kan flytta sig många kilometer mellan daglega och födosök men i genomsnitt ligger ett hemområde på ca 300 hektar.

Vildsvin är allätare, generalister och större delen av deras föda består av vegetabilier som rötter och växtdelar. Före och efter vegetationsperioden består en stor del av födan av kolhydratrika rötter från

olika rotogräs och växter med depårötter. Under försommaren när proteinhalten i växterna är som högst konsumerar vildsvinen stora mängder gräs, örter och vallväxter. De uppskattar också majs, ärtor, spannmål och frukter och rotfrukter. De kan även äta animalisk föda om tillfälle ges. Det kan bestå av kadaver, möss och sork, markhäckande fåglar, ungar av småvilt men framförallt mask, larver och insekter. Det ligger i sakens natur att jordbruksgrödor är attraktivt för vildsvin. Det innehåller mycket energi inom en liten yta. Beroende på gröda så kan den fungera även som ett skydd.

Afrikansk svinpest och andra sjukdomar hämtat från SVA om afrikansk svinpest

Vildsvin kan få samma sjukdomar som tamsvin. En tilltagande och hög koncentration av vildsvin ökar risken för smittspridning. Idag är Sverige fritt från allvarliga sjukdomar hos vildsvin. Men ute i Europa har under senare år afrikansk svinpest spridit sig till både tamsvinsproduktion och till vildsvin. Den afrikanska svinpesten har samma symtombild som klassisk svinpesten men har sitt ursprung söder om Sahara i Afrika. Symtomen kan variera från att förloppet går mycket fort och vildsvinet dör innan några symtom hunnit observeras, till en varierande sjukdomsbild som kan fortgå under flera månader. Hög feber, upphörd foderlust och nedsatt allmäntillstånd är vanliga symtom. Gången blir ostadig och okoordinerad. Andningssvårigheter, ögonflöde, kräkningar, diarré samt blödningar från mun och ändtarm är andra synliga symtom. Vildsvin och tamgris får samma symtom.

Smittspridning kan ske via direktkontakt mellan djur eller genom indirekt kontakt via till exempel personer, transportbilar, redskap och kläder. Virusets överlevnad i kyla, även nedfryst i flera år så är matavfallet ett mycket viktigt spridningssätt för viruset till nya områden. Det är därför förbjudet att medföra kött eller köttprodukter från länder där smittan har konstaterats.

Om man misstänker sjukdomen

Afrikansk svinpest lyder under epizootilagen.

Rapportera fall av sjuka eller döda vildsvin till SVA.

Mer om afrikansk svinpest går att läsa på <https://www.sva.se/djurhalsa/epizootier/afrikansk-svinpest>

Mål och riktlinjer

Länsstyrelsen i Östergötland har i samråd med länets viltförvaltningsdelegation fastställt dessa mål och riktlinjer för länets vildsvinsstammar och syftar till att vara vägledande för skötseln och jakten på vildsvin. De syftar även till att kunna vara vägledande i förvaltningen för friska och livskraftiga vildsvinsstammar i balans med övriga klövviltstammar, foderresurser och skadenivåer.

Vildsvinsstammen har i Östergötland ökat kraftigt under det senaste decenniet vilket styrks av både avskjutningsstatistik och antalet viltolyckor med vildsvin. Även skadenivåerna i jordbruket till följd av vildsvin har ökat. För att få en fungerande förvaltning behöver vildsvinen förvaltas över större geografiska områden och samförvaltas med övriga klövvilt.

Övergripande mål med vildsvinsstammen i Östergötland

- Antalet samförvaltningsområden som bedriver en flerartsförvaltning som inkluderar vildsvin ökar i jämförelse med 2018.
- Vildsvinen ska samförvaltas tillsammans med övriga klövvilt och stammen ska anpassas efter fodertillgång, övriga klövviltstammar och efter skadenivåer i jordbruket både lokalt och regionalt.
- Vildsvinen ska fortsatt stå för ett högt jaktligt värde och bidra till en lokal livsmedelsproduktion.
- Avsättningen för vildsvinskött ska öka och brist på efterfrågan av vildsvinskött ska inte begränsa jakten på vildsvin.
- Vid ett eventuellt utbrott av afrikansk svinpest hos vildsvin i Östergötlands län ska smittspridning till tamsvin snabbt förhindras och begränsas geografiskt bland vildsvin.

Mätbara mål för vildsvinsstammen

- Trenden på antalet vildsvinsolyckor i trafiken ska vändas och i jämförelse med 2018 ska antalet viltolyckor med vildsvin minska med 15 %.
- Antalet rapporterat fällda vildsvin i viltdata.se ska öka i jämförelse med 2018.

Uppföljning

Statistik över viltolyckor på viltolycka.se
Viltdata.se

Jaktliga rekommendationer

- Samverkansområden upprättar gemensamma riktlinjer för hur åtling och utfodring av vildsvin ska utföras.
- Samverkansområdena upprättar en plan för hur problem och skador av vildsvin inom områden som normalt har begränsningar för jakt kan minskas. Exempelvis kring fritidsboenden, grönområden i bebyggelse och golfbanor.
- Under vegetationsperioden bör vildsvinsåtlarna användas mer försiktigt och istället bör jakttrycket och störning läggas i odlingslandskapet på exempelvis vallar och spannmålsodlingar.
- Inrikta den största delen av jakten på årsgrisar och unga djur (gyltor står för en stor del av den kommande tillväxten). Utöver dessa behöver även vuxna vildsvin fällas men det bör göras selektivt. Observera att kultingförande sugga är fredad under hela året!

Länsstyrelsen Östergötland
Östgötagatan 3 581 86 Linköping
Växel: 010-223 50 00
E-post:

Länsstyrelsen är en statlig myndighet som finns nära människorna i varje län. Vi är en viktig länk mellan människor och kommuner å ena sidan och regering, riksdag och centrala myndigheter på den andra. Landshövdingen är chef för Länsstyrelsen och har i uppdrag att följa utvecklingen och informera regeringen om länets behov.

LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND

